

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

תודה ובקשה - אנו מוציאים גיליון זה מתוך הודאה לה' על שזיכנו להוציאו במשך ארבע שנים, ואנו מתחילים השבת את השנה החמישית מתוך בקשה שיזכה אותנו להמשיך ולהגדיל תורה ולהאדיר.

"ושמה קברתי את לאה" - למה לא 'את לאה אשתי' (בראשית מ"ט, ל"א)

יעקב מבקש מבניו לפני מותו שיקברו אותו במערת המכפלה, ומפרט: "שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו, ושמה קברתי את לאה".

שאלה מרכזית - אצל אברהם מודגש - 'שרה אשתי', וכן אצל יצחק - 'רבקה אשתי', ולכן, הדבר בולט, מדוע אצל לאה הוא אינו אומר - 'אשתי'?

תשובות

1. אצל אברהם ויצחק מודגש - 'אשתי' בכדי שלא יבואו אחרים לטעון ששרה או רבקה אחרות קבורות שם, שהרי יעקב ובניו לא היו נוכחים בקבורת שרה, ואף לא בקבורת רבקה. אך לגבי לאה שיעקב עצמו אומר - 'ושמה קברתי את לאה', לא יבואו לאמר שזו לאה אחרת שאינה אשתו, כי הם היו נוכחים בשעת מעשה.

רעיון מרכזי - רק רחל מודגשת כאשתו של יעקב

2. והנה, אם נעבור על המקורות מפרשת 'ויצא' ועד הנה נגלה, שמעולם לא מופיע שיעקב קרא ללאה - 'אשתי', או שהתורה תכנה אותה בכינוי - 'אשתו', ולפי זה לא יפלא הדבר, שגם כאן הוא רק אומר - 'לאה' ולא - 'לאה אשתי'.

בניגוד למה שמוצאים בשלושה פסוקים לגבי רחל, שכן מכונה בהם אשתו של יעקב, ובפשטות זה מראה על מעמדה המיוחד של רחל: א. לאחר שיעקב עובד את לבן במשך שבע שנים הוא אומר: "ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי" (בראשית כ"ט, כ"א). הוא לא קורא לה בשמה - 'רחל' אלא - 'אשתי', ויש גם לברר, מדוע הוא מכנה אותה כך, עוד לפני שהוא התחתן איתה.

ב. כאשר יהודה מדבר בפני יוסף הוא מצטט מדברי יעקב ואומר: "ויאמר עבדך אבי אלינו, אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי" (שם, מ"ד, כ"ז), וגם כאן, הוא משתמש רק בכינוי - 'אשתי' ולא בשם - 'רחל' למרות שיעקב דיבר גם בפני בני לאה, וזאת מתוך הבנה שברור שהוא מתכוון לרחל.

ג. בפרשת 'ויגש' ברשימת משפחת יעקב שירדה למצרים, מובאים בתחילה בני לאה, והרשימה מתחילה מראובן ובניו, ורק לאחר סיום פירוט כל בני לאה וילדיהם נאמר רק - 'אלה בני לאה' (בראשית מ"ו, ט"ו). לעומת זאת בבני רחל מלבד זאת שבסוף הרשימה מופיעה הגדרה זהה כמו אצל לאה - 'אלה בני רחל' (שם, שם, כ"ב), אלא שבנוסף לזאת, הרשימה גם פותחת בקביעה - 'בני רחל אשת יעקב' (שם, שם, י"ט), פתיחה וכינוי שאינם מופיעים אצל לאה.

ונמצא במפרשים מספר הסברים, מדוע רק רחל מודגשת כאשתו של יעקב, והגישה המקובלת על רוב הפרשנים היא, שלמרות ששתיהן היו נשותיו של יעקב, אך רחל היתה עיקר הבית:

1. **רחל - עיקר הבית** - את הגישה הזו מוביל 'רש"י' שבפירושו לפסוק: "בני רחל אשת יעקב" אומר: "בני רחל אשת יעקב. ובכולן לא נאמר בהן אשת, אלא שהיתה עיקרו של בית". וזו גם ההגדרה של 'מהר"י איסרלן' (בעל 'תרומת הדשן') שבפירושו לפסוק שלנו כאן בפרשת 'ויחי': "ושמה קברתי את לאה" אומר: "כאן נמי רמז שרחל היתה עיקר הבית, מזלזל כתב את לאה אשתי כמו בשרה ורבקה", וכן דעת פרשנים נוספים.

2. **רחל - עיקר כוונתו** - 'ספורנו' אומר על פסוק זה: "בני רחל אשת יעקב. שהיתה עיקר כוונתו וכן ממנה נולדו יוסף ובנימין. שהיו מעולים בשבטים כאומרם רז"ל (סוטה פרק אלו נאמרים) ראוי היה יוסף שיצאו ממנו שנים עשר שבטים כיעקב וכאומרם רז"ל (שבת פרק האשה) על בנימין שמת בעטיו של נחש, וכן העיד באמרו לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך". אך 'רמב"ן' נותן הגדרה, שנראית קצת חריפה, שיעקב התייחס ללאה כאילו היתה פילגשו ובניה בני פילגשים.

3. **רחל - כאשתו, לאה - כפילגשו** - על הפסוק השני המופיע בפרשת 'ויגש': "אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי" (שם, מ"ד, כ"ז), מסביר 'רמב"ן' מדוע רק לגבי רחל אנו מוצאים שהוא מכנה אותה - 'אשתי': "אבל הטעם, כי יעקב לא לקח אשה מדעתו רק רחל, וזה טעם ילדה לי 'אשתי', כי לא נולדו לי מאשה אשר היא אשתי ברצוני רק שנים, ושמותי אהבתי בהם כאלו הם יחידים לי, והשאר כבני פילגשים הם אלי ואחיו מת, וזה לבדו בני יחידי אשר אהבתי, ולכן יקדים הכתוב רחל ללאה, כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל (רות ד', י"א), ויקרא לרחל וללאה השדה' (לעיל ל"א, ד'), כי היא הקודמת במחשבתו".

4. **אשתו באמת בלא מרמה** - 'רמב"ן' שם מביא דעה נוספת המתייחסת לפסוק השלישי שגם הוא מופיע בפרשת 'ויגש': "ואמרו המפרשים כי לכך יאמר בסדר הזה (להלן מ"ו, י"ט) 'בני רחל אשת יעקב', כי היא תקרא אשתו באמת בלא מרמה.

אך 'רמב"ן' נותן לפסוק זה הסבר אחר ואומר שנאמר שם: "בני רחל אשת יעקב", בגלל ששם ברשימת הבנים שירדו למצרים, הם מובאים לפי הסדר הבא: בני לאה, בני זלפה, בני רחל ובני בלהה, ומכיוון שבני רחל הוזכרו בין בני השפחות, לכן מדגיש שרחל היתה - 'אשת יעקב'. ומוסיף 'רמב"ן' שלכן בפרשת 'וישלח' לאחר מעשה בלהה מובאים בפסוקים: "בני לאה... בני רחל... ובני בלהה... ובני זלפה" (בראשית ל"ה, כ"ג - כ"ו), לא נאמר - 'בני רחל אשת יעקב' כי היא לא מופיעה שם בין שתי השפחות אלא לאחר לאה.

רעיון א' - ראינו לעיל, שבשלושה פסוקים מוזכרת רחל כאשת יעקב בניגוד ללאה שלא מודגש לגביה שהיתה אשת יעקב. אך הפסוק הראשון, שמדבר על הזמן שיעקב עדיין לא התחתן עם לאה, ואומר ללבן - 'הבה את אשתי', ומתכוון לרחל, אז הכינוי 'אשתי' לא בא לציין את היחס השונה ביניהן לאחר נישואיהן. א"כ מוצאים אנו רק שני פסוקים, שבאחד **יעקב עצמו מכנה אותה כך ואומר - 'אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי'**, ובפסוק השני **התורה מכנה אותה כך ואומרת - 'בני רחל אשת יעקב'**. ולפי זה **נוכל לומר**, שברור שאין צורך, שבכל מקום בתורה שמוזכרת רחל, צריך לציין שהיא אשת יעקב, אלא יש להסתפק בפעם אחת שיעקב אומר זאת, ובפעם אחת שהתורה עצמה מאמתת את הדבר, ומהם נלמד על כל שאר המקומות בתורה כדין בנין אב.

נקודת המחלוקת בין שתי הדעות - ולפי זה, אולי אפשר להסביר את המחלוקת בין דעת 'רמב"ן' לדעת 'המפרשים' שהוא מביא. שלדעת 'המפרשים' התורה מציינת - 'בני רחל אשת יעקב' (בראשית מ"ו, י"ט), כי אינה רוצה להסתפק רק בכינוי שנותן יעקב עצמו, אלא גם היא רוצה להדגיש את נכונות הדבר. ואילו לדעת 'רמב"ן' יש להסתפק בקביעה של יעקב, ובפסוק זה התורה מציינת זאת, רק בגלל שרחל מובאת כאן בין בני שתי השפחות.

נקודת הסכמה בין שתי הדעות - והנה, בעוד מקומות בתורה מוזכרת רחל בלבדה, ולא מצוין שם שהיא אשת יעקב, כי אין צורך בדבר. אך ישנם גם עוד שני מקומות שבהם מוזכרות כל ארבעת נשות יעקב. המקום האחד הוא פעמיים בשני פסוקים צמודים לקראת פגישת יעקב עם עשיו: "וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות. וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשנה ואת לאה וילדיה אחרנים ואת רחל ואת יוסף אחרנים" (בראשית ל"ג, א' - ב'). והמקום השני הוא לאחר מעשה בלהה, ושם מובא: "בני לאה בכור יעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון. בני רחל יוסף ובנימין. ובני בלהה שפחת רחל דן ונפתלי. ובני זלפה שפחת לאה גד ואשר אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארס" (שם, ל"ה, כ"ג - כ"ו).

ומדוע דווקא ברשימת הבנים שירדו למצרים מודגש שרחל היתה אשת יעקב ולא באחד משני המקומות הנוספים דלעיל? **ונראה לומר**, ש'המפרשים' יודו בנקודה זו ל'רמב"ן', שהתורה ציינה דווקא בירידה למצרים ולא באחד משני המקומות האחרים, כי רק שם היא מופיעה בין שתי השפחות.

5. למנוע לעז על יוסף - מבט שונה, וכמעט הפוך, מעלה בעל '**משך חכמה**' שטוען שהפסוק הדגיש שרחל היא אשת יעקב, כי אחרת היו יכולים לטעון ולחשוב שרחל היתה פילגש ולכן גירשו את יוסף: "בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימין - לפי שמצאנו **באברהם ששלח בן פלגשו**, וכן **ביפתח בן אשה זונה גרשוהו אחיו מבית אביו** וכו' (שופטים יא). באו אחי יוסף עם אביהם, **שלא יאמרו מסתמא הוא בן אשה פחותה ויגרשוהו מבית אביו**, לכן פרסמוהו כי **אמו עקרו של בית** ואחיו בן אמו בנימין, אשר לא עזבו ובשבילו חרדו כל החרדה הזאת, ופשוט".

בשולי הדברים

הבה את אשתי - האם רחל כבר היתה אשתו?

א. עדיין לא היתה אשתו - מדברי '**אור החיים**' **הקדוש** משמע שהיא לא היתה עדיין אשתו, ומסביר על פי זה את דבריו - 'ואבואה אליה, המעוררים תמיהה אצל הפרשנים, וכפי שהוא עצמו אומר - 'והוא לשון בלתי נכון לצדיקו של עולם'. ומסביר שאמנם הוא עבד עבודה שבע שנים, אך לא התקדשה בעבודה זו, כפי שפוסק '**רמב"ם**' (פ"ה מהלכות אישות ה"ה) שכל השכר מוגדר כ'**מלוה**', והמקדש במלוה אינה מקודשת. לכן אמר - 'ואבואה אליה' כי הוא צריך לקדשה **בניאה**.

ב. היא כבר אשתו כי היה לה דין עבד שנקנה במלוה - לפי הפירוש הראשון, יש מקום לשאול, שאם היא עדיין לא אשתו, אז מדוע אומר - 'הבה את אשתי', ולכן מביא פירוש שני. שרחל אמרה - 'הלא נכריות נחשבנו לו **כי מכרנו**', וכתב '**רמב"ם**' (פ"ז מהל' מכירה ה"ד) בדין **לוקח עבדים** וקרקעות **במלוה**, שאע"פ שאין הדמים במציאות קנה. ולכן אומר - 'הבה את אשתי' כי היא כבר אשתו. ומה שאמר - 'הבה... ואבואה אליה' לא בשביל לגמור את הקנין, אלא לבא עליה כדרך כל הארץ, כדי שלבן לא יחשוב שיעקב עדיין לא קנה אותה.

ג. היא כבר אשתו כי בבני נח נחשבת לאשתו מרגע שמיחדת לו - כך מסביר בעל '**העמק דבר**' כי מקרה זה לא גרע מבני נח שמובא במס' '**סנהדרין**' (נ"ח ע"ב): "כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא - בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג עליה. מאימתי? אמר רב נחמן מדקראו לה **רבינתא דפלניא**", כלומר משעה שנתפרסם הדבר.

ד. היא אשתו כי קידש אותה בקידושי כסף ע"י העבודה - כך משמע מדברי '**רש"י הירש**' שאומר: "הבא את אשתי, עם תום תקופת העבודה כבר היתה רחל אשתו, כבר הושלמו הקידושים ועתה הוא דורש את שלו". אך קשה על פירוש זה, כפי שהבאנו לעיל בשם '**אור החיים**' **הקדוש** שהמקדש במלוה אינה מקודשת. ועוד, שהרי לפני מתן תורה לא היו קידושים אלא רק נישואין ע"י ביאה, אבל את זה הוא עדיין לא עשה, אלא מבקש שיתן לו את אשתו ואח"כ יבא אליה.

לעילוי נשמות - הגיליונות של כל השנה כולה וכן הלימוד של כל השנה כולה מוקדשים לע"נ אחד מחשובי לומדי הכולל 'תורתך שעשועי' - ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שורץ ז"ל שנלב"ע.

לע"נ ר' אברהם הכהן בן חנום ז"ל מלומדי הכולל 'תורתך שעשועי' שנלב"ע. ולע"נ ר' אדמונד רפאל בן ז'היה.

השיעורים מתקיימים בזית הכנסת הניכי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדק פתח תקוה

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net